

Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj

Szakmai beszámoló

Varga Krisztina: Roma múzeum

Előzmények, célkitűzések

A Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj támogatásával 2023 nyarán megvalósult heidelbergi kutatóutam szorosán kapcsolódik a doktori kutatásomhoz, amely a magyarországi roma kisebbség reprezentációját vizsgálja a kulturális intézményekben és a múzeumokban. A célom az volt, hogy az ösztöndíjas időszak alatt a magyarországi fókuszú kutatásomat kibővítssem európai intézmények vizsgálatával. Németországban elsősorban a szinti és roma kisebbség kulturális reprezentációját vizsgáltam. Két intézmény munkájával ismerkedtem meg részletesen: a heidelbergi Szinti és Roma Dokumentációs és Kulturális Központ és a berlini Európai Roma Művészeti és Kulturális Intézet működését térképeztem fel. Megvizsgáltam és megértettem a két intézmény létrehozásának történetét, a működési mechanizmusát és a hozzájuk kapcsolódó kulcsfigurák személyes és szakmai ambícióit. Valamint azt is megvizsgáltam, hogy a két intézmény munkatársai milyen politikai szinteken és milyen stratégiák mentén dolgoznak többek között azért, hogy az európai romáknak megfelelő képviselete és reprezentációja legyen az egyes országok nemzeti, néprajzi, történeti és művészeti múzeumaiban.

A kutatás főbb témái és helyszínei

A heidelbergi Szinti és Roma Dokumentációs és Kulturális Központnál (továbbiakban Dokumentációs Központ) töltött időszak alatt a németországi szinti és roma kisebbség kulturális reprezentációját vizsgáltam. A Dokumentációs Központ a németországi Szintik és Romák Központi Tanácsának kulturális intézménye. A Dokumentációs Központ részéről André Raatzsch volt a kapcsolattartóm és konzulensem, aki a gyűjteményi és kutatási részlegnek a vezetője. A heti, kétheti rendszerességgel tartott találkozók alkalmával folyamatos konzultációban voltam a fogadó kapcsolattartóval: szakmai beszélgetéseket folytattunk, ahol, mint konzulens inspiráló kérdésekkel és tanácsokkal segítette a munkámat, továbbá új szakirodalmakat is ajánlott a kutatási témámhoz kapcsolódóan, valamint segített a további együttműködési lehetőségek feltérképezésében. A heidelbergi Dokumentációs Központ történetével, felépítésével és működési stratégiájával és a munkatársaival is megismerkedtem. Az elkészített interjúk során kiderült számomra, hogy az intézmény meghatározó szerepet tölt

be a németországi emlékezetpolitika alakításában, a rasszizmus ellenes oktatás erősítésében és a kortárs roma kultúra mediálásában. Ezek az információk mind hozzájárultak a kutatásom részletekbe menő kidolgozásához és az egyes témakörökben való elmélyüléshez.

A kutatásom első szakaszában szerettem volna megérteni, hogy milyen a szintik és romák helyzete Németországban, a közösség jelenlegi beágyazódása a német társadalomba, milyen kisebbségi jogokkal és kulturális reprezentációs mintákkal rendelkeznek. A mélyebb megismeréséhez szükséges volt áttekinteni a szintik és roma kisebbség történetét a különböző történelmi korszakokban Németországban. A szintik és roma kisebbség történetéről a Dokumentációs Központ szakkönyvtárának köszönhetően sok forráshoz (interjúk, könyvek, filmek) hozzájutottam.

A vizsgált dokumentumok értelmezésében és a témával kapcsolatos kurrens szakirodalom megismerésében sokat segített továbbá a Dr. Frank Reuterrel folytatott személyes konzultáció. Ő jelenleg a Heidelbergi Egyetem Történelmi Tanszékén működő Anticiganizmus Kutatóközpont vezetője. Dr. Reuter korábban a heidelbergi Dokumentációs Központ tudományos munkatársaként dolgozott és az intézmény jelenlegi állandó kiállításának létrehozásáért volt felelős. Az 1997-ben megnyílt állandó kiállítás volt az első olyan tárlat Európában, ami a szintik és a romák ellen elkövetett nemzetszocialista népiirtás történetét dolgozta fel és mutatta be. A kiállítás a németországi szintik és roma áldozatok egyik első emlékhelyeként is szolgált. A tárlatnak jelentős politikai szerepe volt ezidáig abban, hogy demonstrálta az európai és németországi szintik és romák történetét a többségi társadalom történelmében.

Egy speciális időszakban volt lehetőségem betekinteni a Dokumentációs Központ működésébe, ugyanis a kollégák most készülnek fel az intézménynek helyet adó épület felújítására és kibővítésére, valamint vele együtt az állandó kiállítás megújítására. Az új kiállítás és a gyűjtemény kialakításáért az intézményi konzulensem, André Raatzsch a felelős. Így a konzultációk során részletekbe menően megismerhettem az új kiállítás koncepciójának felépítését, elméleti hátterét és hivatkozási pontjait, mintaképeit. Továbbá betekintheztem a közösségi gyűjtési kampány elindításába. André Raatzsch a most készülő állandó kiállításra egyfajta kiindulási alapként tekint, ami a jövőbeli prominens intézmény előkészítési folyamata, az Szintik és Romák Európai Történelmi Múzeumának megalapozása.

Az ösztöndíjas időszak alatt látogatást tettem Berlinben, mivel a német fővárosban székel az Európai Roma Művészeti és Kulturális Intézet (továbbiakban ERIAC). Itt megismerkedtem a transznacionális intézmény történetével, felépítésével, működési stratégiájával és a munkatársaival is. Az ERIAC az európai országokban koordinálja az oktatási és művészeti fókuszú programjait, amelynek fő célja a roma kulturális örökség gyűjtése, megőrzése és

disszeminációja. A berlini irodában megtekintettem az éppen aktuális *Emerging Talents. Spring Salon* című fiatal roma kortárs művészeket bemutató kiállítást.

A berlini látogatás azért is volt fontos a kutatásom szempontjából, mert az ERIAC egyik kiemelt projektje a RomaMoMA kortárs művészeti program. A RomaMoMA egy jövőbeli kortárs művészeti roma múzeumról kezdeményez diskurzust és vet fel kérdéseket. A performatív projekt célja az, hogy az egyes események, blog bejegyzések, kerekasztal beszélgetések során felhívja a figyelmet a roma alkotók, témák, történetek reprezentációjának hiányára a kulturális intézményekben és a múzeumokban. A RomaMoMA jelző alatt megjelenő kiállításokat egy könyvtár kíséri, ami egy egyedülálló művészettörténeti és kultúrtörténeti könyvválogatás. A RomaMoMA könyvtár célja a kortárs roma irodalom és kultúra megőrzése, performálása és a roma tudástermelés támogatása.

Eredmények

Az ösztöndíjas időszak rendkívül intenzív kutatási szakasz volt számomra, segítette az elmélyülést a témában és az írásban, mélyítette a kutatásomat és növelte a disszertáció minőségét. Ez idő alatt konzultáltam, szakirodalmat gyűjtöttem és dolgoztam fel, valamint interjúkat készítettem. A feldolgozott anyag alapján elkészítettem egy kéziratot a németországi roma kulturális intézményekről, ez a disszertációm egy fejezetét fogja képezni. A németországi esettanulmányban a kutatási tervben megfogalmazottakkal ellentétben nem tudtam parallel párhuzamokat vonni a magyarországi roma kulturális egyenjogúsági mozgalom és a németországi szinti és roma emancipációs mozgalom között. Ez azért nem történt meg, mert a kutatás során egyrészt kiderült számomra az, hogy a németországi szinti és roma polgárjogi mozgalom vizsgálatkor nem beszélhetünk kulturális vetületről úgy, mint a magyarországi példa esetében. Másrészt a vizsgálat során azt is meg kellett állapítanom, hogy a két országban a mozgalmak különböző helyzetből indultak, más volt az országok politikai berendezkedése és ennek következtében eltérő (kisebbség)politikai viszonyokkal kellett szembenéznie a kisebbségnek. Ezért megváltoztattam az elemzésem irányát, és az összehasonlítás helyett inkább a nyugat-németországi roma kulturális intézményesülés folyamatára fókuszáltam az tanulmányban. Mivel a doktori kutatásom kérdésfelvetése szempontjából a kulturális intézményesülés a kisebbségek számára az egyik elérendő cél, az esettanulmányban azt vizsgáltam, hogy miként és miért tekinthető a heidelbergi Dokumentációs Központ a németországi szintik és romák polgárjogi mozgalmának csúcshintézményeként.

A Németországban töltött időszak során sikerült új kiváló szakmai kapcsolatokat kiépítenem, illetve a régebbiek elmélyítésére is volt lehetőségem. Az ösztöndíjas időszak kiemelkedő volt számomra az egyéni és szakmai fejlődésem szempontjából. Külön kiemelném, hogy egy kivételes lehetőség volt számomra, hogy megismerkedhettem a Szintik és Romák Európai Történelmi Múzeum intézményének előkészítésének folyamatával. Mivel a doktori kutatásom a roma múzeum kérdésével foglalkozik, így ez a koncepció lesz a dolgozatom gondolati ívének zárópontja.

Szeretném megköszönni ezúton is a közös munkát a fogadó intézményi kapcsolattartómnak és konzulensemnek, André Raatzsch-nak, a pályázatom támogatásáért a Bíráló Bizottságnak, valamint a pályázat lebonyolítását a Tempus Alapítvány munkatársainak.